ARCHIVU

pentru filologia si istoria.

Nr. XXXIV. 20. Aprile 1870.

(XXI)

Archive si Biblioteca.

III. Biblioteca grecesci si romane.

In oriente, pană in diu'a de astadi, pre lenga tota barbari'a, ce suntemu dedati, noi Europenii celi culti, a o presupune de acea parte a' lumei, nu numai esiste una literatura imposante, ce la prea pucini deintre cultii Europeni e cunoscutu, — ci si bibliotece mari, chiaru si la musulmani, pre la tote baserecele mai de frunte ale loru, regula fiendu generale la cesti dein urma, cá ori cene fundeza unde-va vreo basereca, mosica seau giamía, cumu le mai dîcu, totu de una data se fundeze si una **scola**, si una **biblioteca** lenga ele. Esemplu demnu de imitatu chiaru si pentru civilisat'a Europa.

Inse si bibliotecele orientaliloru, nu avura mai buna sorte decâtu ale occidentelui, ci perira si ele, cumu amu vediutu mai susu, totu cá ale nostre, si totu de acele elemente si mânure barbare, asia câtu numai cetatile scutite de calamitati mai mari, cá Constantinopolea, Cairu, Damascu etc., mai au bibliotece notabili, er' ale altoru cetati mai mice seau mai espuse invasiuniloru ostili, chiaru si Europenesci, cu atât'a suntu mai rare si neinsemnate, cu câtu calamitatile au fostu mai dese si mai infioratorie.

Europ'a de astadi se pote laudá cu mari si pretiose bibliotece, si in proportiune, cu câtu vreo tiera dein Europ'a a inceputu mai curundu a se civilisá, si cu câtu vreo natiune s'a desteptatu mai curendu dein somnulu letargicu alu secliloru barbari, ce-li numescu evulu mediu, ce despartî lumea vechia de cea noua a Europei, cu atâtu si bibliotecele loru suntu mai numerose, mai copiose, si mai pretiose.

Pontificii romani in Rom'a, si principii Medicei in Florenti'a. pusera fundamentulu celoru mai vechie si mai pretiose bibliotece in Itali'a, unde mai antaniu se renascura literele umaniori, in câtu bibliotec'a Vaticanului si a' Florentiei, contienu cele mai numerose si mai nestimate remasitie dein bibliotecele vechie ale greciloru si romaniloru. Alesu bibliotec'a Vaticana, dupa marturi'a totor'a, este unu tesauru, care nece pană astadi nu a fostu cu potentia alu cunosce pre deplenu, si a strabate in profundimile lui, dein care **Angelo Mai** in dîlele nostre, si in a-antea lui celebre-le **Leo Allatiu**, **Luc'a Holsteniu** etc., au scosu atâte monumente ale vechiei literature, si scotu pană astadi necurmatu la lumina.

Scopulu nostru nu este a dá statistic'a biblioteceloru dein Europ'a. Ea se pote scí si dein alte organe de publicitate, dein opere anumite, si deca nu de aliurea, dar' celu pucinu dein manuali-le de eruditiune, ce le dîcu „dictionaria de conversatiune". La care inviàmu pre amatori.

Deci noi nu vomu mai lungí vorb'a de acestea, cari si de aliurea asia de bene potu fí cunoscute. Atingemu numai pre scurtu, cà monumente nestimate dein literatur'a vechia clasica se afla mai in tote bibliotecele Europei, nu numai in cele mari, ci de multe ori chiaru si in cele mai mice.

Si cà mai esistu atari monumente, este a se multiemí aceloru barbati inalti ai Europei noue, cari sciundu pretiuí valorea unoru atari monumente, cu una ardore nestemperata au cutrieratu tote anghiure-le lumei, necrutiandu nece spese, nece fatigia, pentru a adună totu ce a potutu scapá dein naufragiulu universale, carele, multiemita barbariei popora-loru dein evulu mediu, a innecatu intrega cultur'a si civilisatiunea antica, cá intru unu diluviu mai cumplitu, de câtu alui Noe seau Deucalion si Pyrrha.

Bunii nostri lectori, ne voru scusá, speràmu, deca in fine vomu amentí aici pucinéle despre bibliotecele cele mai celebre ale Greciloru si Romaniloru, de a' Attaliloru in Pergamu, a' Ptolemeiloru in Alesandri'a Egiptului, si de cele dein Rom'a.

Dupa Alesandru, cei dîcu marele, Egiptulu

devenì sub dominatiunea Ptolomeiloru, descendenti dela unulu dein marii capitani, seau cumu le dîcemu acum'a, generali ai lui Alesandru. Nou'a capitala a' acestui imperiu, numita dupa numele fundatoriului ei, fù resiedenti'a nu numai a' regiloru Egiptului si a unui comerciu universale, ce cutropì chiaru si comerciulu Fenicianiloru, Tyru si Sidonu, cele mai mari emporia ale lumei vechie, ci devenì si resiedenti'a litereloru si a tota eruditiunea. Dinasti'a Ptolemeiloru, cari domnira 275 ani preste acea provincia, intre principii sei numera mai multi protectori zelosi si luminati ai scientieloru. Unu deintre eli fundà bibliotec'a dela Alesandri'a, cea mai renumita deintre tote cele dein anticitate. Acestu institutu, impreuna cu Museulu, cari detorescu celoru mai de antaniu Ptolemei esistenti'a loru, devenira centrulu reuniunei invetiatiloru dein tota lumea pre atunci cunoscuta.

Asta biblioteca erá stabilita in partea cetatei, ce se numea Bruchion, numire corupta dein vorb'a greca Πυρουχεῖον, adeca granariu.

Pre tempulu lui Ptolemeu Philadelfulu, bibliotec'a avea 100,000 volume, si dupa Eusebiu, candu sub Juliu Cesare fù dearsa, numerá de septe ori atât'a. [1]) Cu ea perì si Museulu, care erá in palatiulu regale, cu portice si galerie pentru preamblare, in cari se aflau si bibliotecele, si unde aveau locuenti'a invetiatii celi mai celebri, chiamati si intretienuti cu veniture magnifice.

Mai tardîu, nu se scì in ce epoca, se stabilì acolosi una noua biblioteca in templulu lui Serapis, si Marcu Antoniu straportà intru ins'a [2]) bibliotec'a regia a' Attaliloru dela Pergamu.

Imperatulu Claudiu fundà unu nou museu in Bruchion, care erasi se surupà sub Aurelianu, si de atunci remase desiertu.

Templulu lui Serapis fù devastatu impreuna cu nou'a biblioteca, cumu se dîce, prein fanatismulu patriarchului Teofilu dela Alesandria. Er' de total'a perire prein arabi, amu scrisu mai susu.

Regii Egiptului prein aceste institute magnifice deschisera unu asilu pentru literele grecesci, inse nemica nu potù se suplenesca acelu ceru fromosu alu Greciei, unde erau nascute. In locu de omeni geniali, cumu a produsu Aten'a mai inaante, pre candu ea erá scaunulu principale alu scientieloru si artiloru, Alesandri'a nu produse de câtu eruditi, cari se ocupara cu registrarea, critisarea, si esplanarea opereloru imortali, ce le produsese Greci'a, er' nu Egiptulu grecitu.

Inse si fatigia-le acestoru eruditi, operele loru si comentaria-le, inca au peritu tote, — de câtu productele mai tardîe ale scolei crestinesci si neoplatonice, cu misticismulu loru.

Inse scol'a vechia si numele, ce sia castigatu in lume Alesandri'a, aflà emuli in institute asemeni in Pergamu, resiedenti'a regiloru Attali in Asi'a mica. [3])

Attalu, nepotulu lui Eumene I, care batuse pre Galii dein Asia, erá unu principe amatoriu de litere, si protectoriu celoru ce le cultivau.

Filiulu seu Eumene II, eredele totoru vertutiloru parentelui seu, fundà in capital'a sa una biblioteca, care curundu suscità invidi'a regiloru dein Egiptu; si, deca statulu Pergamului durá mai indelungu, pote cà eclipsea pre cea dein Alesandri'a.

Ci regii Pergamului devenira socii Romaniloru, si in urma Attalu III. testà Romaniloru tier'a sa, — impreuna cu bibliotec'a, care M. Antoniu o donà Cleopatrei, pentru a suplení cea dearsa de soldatii lui Juliu Cesare. [2])

Dein acea rivalitate a' principiloru, se nascù si una multîme de fabricate supositie. [4]) Pretiulu [5]) cartiloru devenise enorme, si plagiarii vediendu aviditatea si rivalitatea principiloru, cari versau aurulu cu mânule plene pre carti rare si dela mari autori, compuneau opere false sub numele cele mai stralucite, si le vendeau in foculu venetu principiloru insielati. Ammoniu nareza, cà dein asta causa s'au scrisu cele mai multe opere false de ale lui Aristotele, si Ptolemeu II., carele avea una mare predilectiune pentru operele acestui geniale filosofu, le cumperá cu sume enorme, cá unice si raritati, cari Attalii si Eumenii Pergamului nu le poteau avé.

Dein acea emulatiune se nascù si unu nou metodu de transcriere. Ptolemeii dein invidia oprisera vendiarea papirului afora dein tiera, pentru cá Attalii si Eumenii se duca lipsa de acestu materialu comodu si prea usitatu, care numai in Egiptu se producea.

Inse Pergamenii, in lips'a papirului, aflara prepararea pielei pentru scriere, care de acì se numì si pergamenu panà in dîu'a de astadi, materiale mai solidu si capabile de una elegantia mai mare pentru manuscrisa; de unde apoi si form'a

cartiloru s'a scaimbatu, pre cumu este usitata si astadi, in folie cusute la olalta in formate mari si mice, folio, etc.; pre candu pre papiru cartile stau numai deintru una folia, mare seau mica, si involuita in giurulu unui batîgasiu, de unde si volume se numea la latini.

Dupa Aten'a, Alesandri'a, si Pergamu, — Rom'a devenì si ea, nu numai centrulu demnetatiloru, ci de una data si focularulu luminarei. Nece una cetate alt'a nu avù in senulu seu una cantitate atâtu de mare de depositoria literaria.

Antani'a biblioteca publica in Rom'a, fù fundata de Lucullu. Plutarcu, dupa ce a graitu de luxulu, celu desfasiorá acestu Romanu, adauge:

„Una spesare mai laudabile si mai demna de elu, erá spesarea, ce o facea spre asi procurá carti. Elu adunà unu numeru mare de acestea, si le dede una utilitate prea onorabile, deschidiendusi bibliotec'a la publicu. Toti Grecii, cari se aflau in Rom'a, aveau libera intrare in galeriele, portice-le, si cabinete-le, cari incongiurau bibliotec'a sa; eli se duceau acolo cá la unu santuariu alu museloru; eli petreceau dîle intrege acolo discurendu impreuna, sisi lasau cu placere tote afacerile, pentru a se adună acolo." *)

Dupa cuprenderea Atenei, Sulla trasporta la Rom'a bibliotec'a dela Apellicon, in care intre altele se aflá singurulu manuscriptu, ce esistea, alu operiloru lui Aristotele.

Juliu Cesare avuse in proiectu, a fundá una biblioteca publica, si de a aduná intru insa tote manuscrisa-le, ce iar' fí cu potentia a le procurá. Celu mai invetiatu deintre Romanii seclului seu, T. Varrone, erá se fia insarcinatu cu inspectiunea ei.

Ceea, ce mortea impiedecà pre dictatoriu a esecutá, se efectuà prein eredele numelui si fortunei lui.

Sub Augustu se incepù datin'a, de a pune cartile in edificia publice. Celi vechi considerau baserece-le, cá locure-le cele mai apte, pentru a depune intru insele totu, ce erá destinatu pentru usulu publicu; si dein acea consideratiune, si cartile-si aflara depositoria-le loru in baserece, numai câtu, ceea ce se parea a fí mai asecuratoriu pentru conserbarea loru, fù chiaru un'a dein cele mai principali cause de perire; pentru cà fanatismulu omeniloru, cari desonorara numele de crestinu, se infurià mai cu alegere asupr'a baserecelotu paganetatei, pre care pusera focu, in locu numai de ale curatî de acelu cultu superstitiosu pentru ale face demne de alta destinatiune.

Alesu portice-le, ce incungiurau baserece-le, erau considerate cá loculu celu mai aptu pentru almaria-le, ce contieneau manuscriptele; si sub colonatele loru aveau placere a se preamblá invetiatii si amatorii de litere.

Cea mai celebre biblioteca in Rom'a erá a' lui Augustu, depusa in templulu lui Apollo Palatinu, acestu monumentu magnificu, ce-lu redicà in memori'a victoriei dela Actiu. Ea erá cunoscuta sub numirea de bibliotec'a palatina. Ea contienea opure grecesci si latine, si avea unu inspectoriu particulare pentru fia-care limba.

Augustu mai fundà si alta biblioteca in porticulu Octaviei, numitu dupa soru-sa, care custá dein 270 columne de marmure alba, si incongiurau templu-lu Junonei regine si alu lui Joe, si ale caror'a ruine superbe astadi sierbescu de piatia pescaritieloru dein Rom'a, spre asi desfasiorá negotiulu.

Tiberiu marì edificia-le Capitoliului, si intru una aripa, ce se numì aedes Tiberianae, vrù se faca si una biblioteca; si se pare, cà asta biblioteca nu a peritu in arderea Romei sub Nerone, fiendu cà A. Gelliu graiesce de ea, cá cumu ar fí fostu mai esistendu pre tempulu seu. *) Dar' nu se scie, deca a remasu si bibliotec'a palatina scapata dein acelu desastru. Celu pucinu dupa Tacitu, care descrie acea catastrofa infricosiata **), atunci perira una multime de monumente ale geniului grecescu, si capetele de opera ale artistiloru greci, cele mai vechie si mai autentice, adunate in casele imperatesci palatine.

Vespasianu edificà templulu pacei, unu edificiu immensu, destinatu de localu pentru tote monumentele de arti si scientie, ce le potù aduná. Intru insu se aflá si una biblioteca, de care asemenea amentesce A. Gelliu.

Spre a repará pierderile causate prein focu, Domitianu tramise copisti la Alesandri'a, cu

*) Plutarcu in Lucullu, capu 59.

*) A. Gelliu Noct. Attic. XIII. 19.

**) Tacitu annal. XV. 41.

scopu de a decopiá cartile, ce lipseau in Rom'a, si de e intregí cela defectuose.

Bibliotec'a Ulpia, asia numita dupa M. Ulpiu Traianu, fundatoriulu ei, crá de mare celibritate. Ea fù in urma straportata in Therme-le (scaldele) lui Diocletianu, unde acumu e baserec'a Cartusianiloru, adaptata de Buonarotti, si unde acumu jace Salvator Rosa, er' in seclulu III. pre la fine erá biblioteca.

Alta biblioteca famosa, erá cea dein Capitoliu, de si nu ise scie originea, pote fi cà erá fundata de Sulla, care inse sub Comodu fù detunata si arsa.

Er' bibliotec'a publica mai dein urma dein Rom'a, de care se afla amentire la celi vechi, fù ceea, ce Serenu Sammonicu o testà tenerului seu discipulu, Gordianu filiulu; si custá dein 62,000 volume, numeru prodigiosu pentru starea unui privatu. Se crede, cà ea fù locata in palatiulu lui Pompeiu, aprope de teatrulu acestuia.

Afora de aceste colectiuni publice, in Rom'a se aflau si alte mai multe ale particulariloru; si dupa P. Victor, care viea in secl. IV, pre atunci se aflau in Rom'a preste totu cá la XXIX biblioteee deschise publicului.

Cu caderea imperiului romanu in occidente, toti acesti tesauri, ce mai remasese panà acì, fura derapenati si nemiciti.

De cele dein oriente, ce sorte au avutu, amu amentitu in numerulu trecutu.

Cele alalte suntu cunoscute.

Nota. De bibliotecele dein Pergamu si Alesandri'a, vedi doue monografie esacte si interesante: C. Fr. Wegener, De aula Attalica, literarum artiumque fautrice, Havniae, 1836, 8-o; si Dr. G. Parthey, Das Alexandrinische Museum, Berlin, 1838, 8-o; precumu si Schoel, historie dela litterature grecque profane, Paris 1824, 8-o, alesu tom. III, pag. 38 seqq. si tom. V. p. 4 seqq.

[1]) Despre numerulu volumeloru acestei bibliotece, e mare varietate la scrietori vechi, care dereptu curiositate o insemnàmu aici; asia —

54,800.	Epifaniu, de pundi si mesure, XII.
70,000.	Isidoru Hisp., Orig. VI, 3.
100,000.	Eusebiu, Chron. I. pag. 52 ed. Scaliger.
	Georgiu Syncelu, p. 273 I. p. 518 ed. Dindorf.
	Cedrenu, I. p. 132 ed. Goar.
200,000.	Aristea, p. 233 ed. van Dale.
	Josefu Flaviu, antiq. jud. XII. 2.
400,000.	Seneca, de tranquil. anim. IX.
	Manasse, Compendiu chronol. v. 950 seqq.
	Orosiu, in contr'a gentil. VI, 15.
700,000.	Ammianu Marcellinu, ist. XXII, 16.
	A. Gelliu, nopt. Attic. VI, 17.

[2]) Plutarcu in Antoniu, (LVIII.) scrie: cà Calvisiu amiculu lui Cesare inca si acestea le imputa lui Antoniu pentru Cleopatr'a, cà ia donatu bibliotece-le dein Pergamu, in cari erau la 20 de miriade (200,000) de volume simple.

[3]) Pliniu nu scie, cari au inceputu mai antaniu, Pergamenii, au Alesandrinii? Hist. natur. XXXV, 2: An priores coeperint Alexandriae, aut Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituerunt, non facile dixerim. Inse Vitruviu de architect. VII, in prefat. dîce, cà Pergamenii au inceputu, unde scrie: Reges Attalici magnis philologiae dulcedinibus inducti, quum egregiam bibliothecam Pergami ad communem delectationem instituissent, tunc item Ptolemaeus infinito zelo cupiditatisque incitatus studio, non minoribus industriis ad eundem modum contenderat Alexandriae comparare.

[4]) Galenu in comment. la Hipocrate de natur'a omenesca, scrie: cà panà ce regii dein Alesandri'a si Pergamu inca nu incepusera a rivalisá intru cumpararea cartiloru vechie, nu se punea inscriptiuni mentiunose pre carti, er' dupa ce incepura a luá pretiure enorme celi ce aduceau opere vechie de ale ore-cui-va, asia apoi adusera multe inscrise mentiunosu.

[5]) Unu esemplu raru aflàmu la Galenu in comment. la a' III. alui Hipocrate despre epidemie, unde scrie: Cà Ptolemeu cerendu dela Ateniani numai cá se lie copia depre operele lui Sofocle, Euripide, si Aeschilu, le a datu 15 talanti pemnu, si cà dupa ce le a decopiatu pre cele mai fromose chartie, oferindui Atenienii insa-si originale-le, Ptolemeu nu numai le a datu in donu copie-le luate, dar' le a lasatu si celi 15 talanti dati. Dein care causa scumpinduse cartile, in câtu nu potea se aiba ceneva si bani si carti, seau cumu dîce Hieronimu: non esse eiusdem hominis aureos nummos et scripturas habere, celi mai saraci erau necesitati a recurre la bibliotecele publice; de unde unu poetu vechiu scrie:

Nulla libris erit apta manus ferrugine tincta,
nec numata queunt corda vacare libris.
Numipetae cum libricolis nequeunt simul esse:
Ambos, crede mihi, non capit una domus.

Cele mai multe carti se cumperau dein insul'a Rhodu si dein Aten'a, unde in vechime erá unu mare numeru de librari si copiatori de manuscripte.

[6]) Pliniu loc. cit. XIII, 11 scrie: Mox aemulatione circa bibliotecas regum Ptolemaci et Eumenis, supprimente chartas Ptolemaeo, idem Varro membranas Pergami traditit inventas. Si Hieronimu in epist. la Chromatia: Chartam defuisse non puto, Aegypto com-

monstrante commercia. Et si alicui Ptolemaeus maria clausit, tamen rex Attalus membranas a Pergamo miserat, ut penuria chartae pellibus pensaretur. Unde pergamenorum nomen, ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est.

IV. Bibliotec'a nostra.

In urma remane, cá dupa cumu ne amu apromisu mai susu, se atingemu pucinele si de bibliotec'a nostra, predata in Blasiu si Sabiniu l'a an. 1849.

In 4 Nov. 1848, aflandune camu suferindu, si dealtmentrea prevediendu calamitatile, ce urmara si asupr'a Blasiului, am plecatu la Sabiniu, cu cugetu de a petrece acolo iern'a sub cura medicale si in mai mare securitate, de catu a casa, ducundu inse cu mene, dein cele literaria, numai una lada cu vreo 20—30 manuscrisa mai scumpe, si abia 2—3 carti tiparite, er' cele alalte lasandule a casa in grigea lui Domnedieu, si a unui sierbitoriu fidele, totu una data recomendandumi cas'a, averea remasa, si anume bibliotec'a, colaboratoriului mieu la Organu, de atunci repausatului Jos. Maniu, care se avea bene cu ungurii, si remasese in Blasiu.

Inse J. Maniu fù arestatu si dusu dein Blasiu, chiaru a dou'a dî dupa plecarea mea la Sabiniu, si asiá prein arestarea lui tota protectiunea, ce o sperasem dein partea lui pentru cele remasa in cas'a mea dein Blasiu, se nemicì, si bibliotec'a mea remase espusa fatalitatei, de carea me temeam, si de care nu a scapatu.

In urm'a acestei impregiurari fatali, in desiertu mi a fostu si alta precautiune, ce o luai, cá pre incetu semi stramutu la Sabiniu si bibliotec'a, celu pucinu parte'a cea mai alesa si mai scumpa. Pentru cà dein caus'a ploiloru, ce au tienutu tota lun'a lui nov. si dec. 1848, abia-mi potura veni doua transporturi, camu de câte 500 volume unulu. Si asia, candu inimicii ocupara Blasiulu, mai tota bibliotec'a mea o aflara acolo, cá si tota cea alalta avere, afora de bani si vestimente. Ele se sventurara in patru venture, cá si ale altor'a, afora de a unui Canonicu, a caruia bucatares'a erá unguroica.

Acest'a fù antani'a catastrofa, dein carea ce a mai scapatu, in Blasiu, successive devenì preda chiaru si amiciloru, nu aru fi mai fostu. Cà-ci dupà unguri, urmara romani, si soldati austriaci, cari dein casele parasite dusera si stricara totu ce le venì a mana.

Suntu inca in viatia uuii, cari incortelanduse in casele mele, dein cele ce mai remasese, cá dein res nullius, siau formatu colectiuni, deca nu bibliotece. Pre unele dein acestea amu pusu man'a mai tardiu, er' pentru altele am fostu multiemitu, cu câtu mia adusu in apoi unulu si altulu de bunà volia seau de rusîne.

Unii au negatu perfracte, chiaru si in faci'a marturiloru oculari, cà nu au luatu dein cartile mele; si le am datu pace.

Unulu a vendutu unui ebreu una biblia scumpa ebraica in 5 tomi in folio; — si nu am mai potutu capetá nece carte nece bani.

Dein contr'a, unu ebreu deintru unu satu vecinu, câte carti ebraice aflà pre la omeni de prein pregiuru, le rescumperà cu pretiure bagatele, si sciendu, cà suntu de ale mele, — dupa intorcerea mea a casa, mia adusu pre neasteptate una colectiune cá de 25 volume ebraice, si nu a vrutu se lià nece una recompensa.

Care a fostu aici de apropele mieu?

Resultatulu finale a fostu, cà dein cartile remase in Blasiu, am mai aflatu cá la 1000 volume dein cele vechie, ce le cumperasem inca cá profesoriu dela legatoriulu de carti dein Aiudu, anume Löcsei, cu 300 fl. bani rei, cumu se dîcea pre atunci, seau 120 fl. bani buni seau in mon. Conv., er' elu le cumparase dela credii Superintendentelui reformatu J. Bodola dein Aiudu.

Ele scapara, pentru cà ne-avendu locu in case si pentru cele vechie, le asiediasem in podu in vro patru tece mari; si fiendu cà si legatur'a le erá vechia, parte in pergamenu, parte in alta piele ponosita de vechime, nu aflara amatori, cari se le liè si se le duca.

Pre candu dein contra, cele noue, legate elegantu seau in brosiure noue, atrasera ochii totoru — furiloru, si nu potura scapá dein mânule loru, fia-care scusanduse cu acea: cà deca nu le liè elu, totu le lià altulu, si asia mai bene elu, de câtu altulu, — deca stapanulu nu e a casá.

In scurtu, dein tote cartile noue, ce mai remasese a casa, si cari erau asiediate in vreo 5 tece si 2 armaria, in numeru de vro 4000 volume, — dupa intorcerea mea acasa, in tote tecele si armaria-le amentite nu aflai nece macaru una folia! De esemplu.

In armariulu celu mai mare, care contienuse singuru celu pucinu 1000 de volume noua, in 8-o si alte formate mai mice, — deschidiendulu, nu aflai de câtu lardu si alte victualia de ale soldatiloru austriaci calciunari, cari erau incortelati in casele dein apoi, unde crá armariulu, si undei aflai lucrandu la ciobote, candu intrai prim'a ora in casa, cá semi visitezu parietii despoliati.

Er' in casele dein a-ante, pre mesa in a-antea unui lieutenant, aflai trei volume: unulu erá Hammer's Redekünste Persiens; altulu una liturgia manuscripta in 3 limbe, grecesce, serbesce si romanesce, cu miniature elegante in 4-o legata in piele; er' de alu treile numi aducu a mente, ce a fostu. Liturgi'a erá tota lacerata!

Ce cautau aceste carti pre mes'a unui oficirasiu? ce destinu le stá in a-ante, deca veniam mai tardîu? Ce destinure voru fi avutu altele mai in a-ante? Lasu se judece fia-cene, si sesi intipuesca, ce impresiune va fi facutu aspectulu acestoru remasîtie asupr'a unui omu, care panà acì pre totu annlu spendá mai multu de diu-

metaie dein veniturele sale pre atari obiecte, ce le vediù acumu cu ochii preda evenementeloru funeste forà reparatiune.

Reparatiunea, ce fù apromisa pentru daunele suferite, a remasu promisiune desierta, — si daunatii, in urma fura si maltractati!

Se trecemu acumu la Sabiniu.

Cartile aduse la Sabiniu erau in cas'a unde eram incortelatu, la unu privatu, asiediate pre lenga parieti, si alesu intru una usia orba, ce ducea in alta casutia, carea nu erá in despusetiunea mea.

DDnii J. Cristianu paroculu dein Let'a mare, si J. Munteanu dein Sarcàu, amendoi dein diecesea Oradei-mari, de multe ori mi-au facutu onorea de a me cercetá in acestu cortelu; — unde miau vediutu si cartile.

Eli venisera in Transilvani'a cu ostile lui Bemu, cá capelani de castre, ceruti dela ordinariatulu loru dein Oradi'a mare.

Eli fura prensi la Venerea si adusi la Sabiniu, unde impreuna cu alti prisonari erau asiediati in orfanotrofiulu, cei dicu stragiamentu, si de acolo eliberati prein intrevenirea romaniloru, la cari aflara si tota ospitalitatea panà la ocupatiunea Sabiniului in martiu 1849.

Inse J. Munteanu, cu una septemana in a-ante de acestu evenementu, sub pretestu de a se intorce in patria-si, se duse la Brasiovu, unde inse fù prensu si detienutu cá suspectu, panà ce Bemu ocupà si Brasiovulu.

In urm'a acestor'a elu se facù capitanu de honvedi, si intorcunduse prein Sabiniu, mia visitatu si cortelulu, unde locuisem mai in-a-ante, — si cercetandu dupa cartile, ce-mi remasese acolo, le a incarcatu in 4 ladi pre unu caru, si le a dusu cu sene in Ungari'a.

Acestea mi-le spuse proprietariulu cortelului mieu, dupa intorcerea mea dein tiera, inse forà de a scí semi spuna si numele omului, care mia dusu cartile, ci numai mi-lu descrise asia de viu, câtu nu-mi remase nece una indoiela, cà acelu omu a fostu amiculu nostru J. Munteanu.

Insemnàmu acì, cà dein acea visita proprietariulu casei aflandu intentiunea bravului Capitanu, in a-ante de a vení se incarce pred'a, deschidiendu usi'a cea orba, trase in casuti'a de lature cá 200 volume, ce erau in usia, er' se ascunda pre tote, nui erá cu potentia, temenduse se nui faca nevolia, cumu i-se laudá deca s'ar' opune, cu tote cà proprietariulu pretendea a retiené cartile pentru chiri'a caseloru ocupate de lucrurele mele, carea o ar' pierde, deca nu ar' scí se mi-le dè inapoi; precumu s'a si templatu.

Totu acelu proprietariu ascunsese de elu si cele mai pretiosa manuscripte, ce le dusesem cu mene in lada, si mile-a datu in apoi.

In urm'a acestor'a, numai decatu am scrisu Dlui J. Munteanu, rogandulu prea frumosu, se me insciintieze, cà unde se afla cartile, si cumu mi-le ar' poté tramite in apoi.

Er' fiendu cà nu sciamu, unde se aflá cu locuenti'a, m'am adresatu catrà coleg'a seu dn. Christianu, dein Let'a mare, pentru cá sei admanueze scrisori'a.

Dela dn. J. Christianu am si capetatu numai de câtu cu datu 14 dec. 1849 unu respunsu, in care intre altele-mi scrie:

„Demultu am voitu sa scriu DVre, si mai alesu in privinti'a cartiloru, pentru cà venindu eu dela Viena, audìi si despre reintorcerea dlui Munteanu din Ardealu, inse nu mise dedù ocasiune, de catu de 2 ori a vorbí cu densulu, neci potui baremu odata a merge la densulu. Inse altii fiindu la densulu, toti mi spunea, cà Munteanu au adusu forte multe carti din Ardealu si alte multe lucruri; eu totu doream se vediu cartile acelea, pentru cà cugetam, cà voru fí a D. Vostre. Venindu io la Let'a, si fiindu o data la mine mai multi amici, cari fusese si la Munteanu, aceia erasi-mi laudá cartile lui. Eu intrebai, camu ce carti aru fí acelea, amiculu mirespunse, cà suntu multe francesci, germanesci si greco-latinesci etc. de acì-mi venì si mai chiaru a cugetá, cà dn. Munteanu de buna sema cartile D. Vre le au adusu dein Sabiniu. Inse elu catrà toti, cari l'intrebá cà de unde au adusu multîmea acesta de carti, au respunsu, cà le au culesu si cumparatu dela honvedi, si neci de cum ca le au adusu dela D. Vra."

In alta scrisoria dein 14 apr. 1850, intre altele scrie erasi:

„Dlui mentiesce, cà le au cumperatu dela honvedi; menciun'a acesta este apriata, pentru cà a) — b) fratele lui Popdanu, fiindu in Sabiniu cá tunariu la Bem, marturisesce, cà cu elu le au incarcatu in caru, marturia via.

Totu asemenea-mi scrie si in alte doue scrisori cu datu 10 Jul. si 21 Aug. 1850, si mai pre largu, cumu J. Munteanu fù incurcatu in procesu, si cartile fura sequestrate, — inse in urma totu i se dedera erasi in apoi; de acea le si trecemu.

J. Munteanu inse numi respunse, decâtu in 10 febr. 1852, va se dîca mai la trei ani, dar' si atunci plangunduse amaru asupr'a clevetitoriloru, cà elu miar' fi furatu bibliotec'a, si scusanduse, ca nu mia respunsu mai curendu, fiendu cà n'a sciutu unde me aflu cu locuenti'a, si cà cartile, ce le a adusu dela Sabiniu, suntu comparate parte de la capitanulu Thierry, parte de la honvedi; aclude inse totu una data si unu catalogu de 29

numeri cu 112 volume, cá se vediu, deca suntu ale mele. Ele erau tote deintru ale mele.

Aceste carti abia apoi, numai cu multa nevolia, si cu ajutoriulu parentelui episcopu de la Orode, pre atunci Canonicu si Rectoriu Seminariului gr. cat. de a colo, miau venitu in apoi. J. Munteanu lea transpusu parentelui Jos. Selagianu in 27 apr. 1852, er' de aci mis'au tramisu in 5 oct. 1853.

Inse ce suntu aceste 112 volume, pre lenga cele alalte 7—800, ce mai lipsescu, si de cari am totu dereptulu de a presupune, cà au fostu instrainate totu de una data cu cele restituite 112 volume.

Er' cumu cà la dn. J. Munteanu au mai remasu unu numeru mare de carti, si dupa estradarea celoru 112, se adeveresce dein scrisori'a aceluiasi Inaltu barbatu cu datulu 20 apr. 1853, in care scrie:

„Pentru M. atât'a sciu, cumu cà elu are una colectiune de carti forte alesa; elu singuru au scrisu Societatei literale din Urbea mare, cumu cà numerulu cartiloru lui este la 700 tomuri, audiu si din altii, cari au fostu la densulu, cà are pretiuita biblioteca, etc.

Dupa mortea lui J. Munteanu, cartile lui au venitu in posesiunea gimnasiului dela Beiusiu.

Tote incercarile, ce le am facutu, panà traiá si dupa mortea lui J. Munteanu, de a capetá unu catalogu, de cartile ce le mai adusese dela Sabiniu, au fostu desierte.

Acumu fia-i tieren'a liusiora!

(XLIII.)

Gramatistii si ortografistii romani.

III.

Jenache Vacarescu, — si Fr. Jos. Sulzer.

Antaniulu Gramatistu romanu dein Romani'a, deca nu me insielu, a fostu Jenache Vacarescu, celu pucinu noi nu amu aflatu urme de altu gramatistu in a-ante de J. Vacarescu in acele provincie.

Elu tiparì mai antaniu Gramatec'a sa in Rimnicu, in 4-o, la a. 1787. Care editiune ne a peritu in 1849, si acumu nu avemu a mâna de câtu editiunea II. de Vien'a, in 8-o, inse totu dein an. 1787, si ast'a inca numai dein bibliotec'a repausatului metropolitu A. St. Siulutiu.

Ce diferentia pote va fí intre aceste doue editiune, nu potemu scí; atât'a inse ne aducemu amente, cà editiunea prima avea si una pre- seau post-cuventare sub ore-care titlu, care in editiunea de Vien'a nu se afla.

Titlulu cartei e:

„Обсервацiї, саꙋ бъгъpi dъ ceamъ, асꙋпра регꙋлелорꙋ Граmmaтiчii рꙋmжnешti adꙋnate шi алкътꙋite dъ Dꙋmnеалꙋi Iаnнаке въкърескꙋл чел de акꙋm dікеофꙋлакс (sic) а Бісерічii чеi mapi а ръсърітꙋлꙋi. шi mape вістiерꙋ а Прінцiпатꙋлꙋi Валахiеі. Тіпъріtъ акꙋm ꙟntpꙋ ал doiлеа рждꙋ. ꙟn Віеnnа Аꙋстріеі. ла Іосіфꙋ новлꙋ de Бꙋрцбек ꙟпъръtескꙋл шi Кръескꙋл ал Бꙋрцiї *) Тіпографꙋ, шi вівлiополꙋ, 1787.

Gramatec'a acest'a e cu totulu nedependente de cele amentite mai susu, a' lui S. Micu — Sincaiu, si a' lui J. Morariu, esîte in a-ante de acest'a a' Vacarescului.

Se intielege, cà e scrisa tota numai cu litere ciriliane, — si intru una limba, carea pre atunci se vorbiá pote in tota tier'a romanesca, precumu se va cunosce dein probele, ce vomu produce mai la vale.

Ea se imparte in doue carti, dein cari antani'a in diece capete tracteza: Ce este Gramatec'a? pentru Articolu sau inchiere, pentru nume, pentru pronume, pentru verbi sau graiuri, pentru gerundii si partasíre, pentru propozitione sau propunere, pentru adverbiu sau spre graiu, pentru congiuntione sau legare, si pentru interietione sau parenthesis. Er' a dou'a, numai in patru: pentru pronuntie si ortografie, pentru prosodie, frasis, idiotizma sau obiceiu, pentru construtione sau alcatuire, si pentru Poetica sau facere de stichuri.

Deintru astea se vede, cà ce ordine tiene autoriulu in tractarea obiectéloru gramaticali. Noi vomu adauge numai de câtu unele esemple, dein cari se se vedia in câtu-va si modulu pertractarei loru, de ora ce a dá una recensiune completa este cu nepotentia, forà de a scrie una disertatiune de doue ori mai lunga de câtu insasi Gramatec'a.

Elu incepe cu aste cuvente:

Грmaтiкъ, рꙋmжnескъ
Карtе dintжiꙋ
Пapтea жntжiꙋ,

Че іасtе Гpammatiка? шi пеnтpꙋ ꙟпърцала словелор, шi пъnтpꙋ Пърціле Кꙋвжntꙋлꙋї.

---

*) In locu de Кꙋрцбек si Кꙋрцiї.

Граммаtіка ѭсtе Мещешꙋгꙋл Кꙋвѫнtꙋлꙋі, Каре арать Конstрꙋкціꙋл, Саꙋ Сіndаксіс, Adікъ алкътꙋіреа пърціlор Кꙋвѫнtꙋлꙋі, ші орthографіа, Кꙋ каре съ поатъ нещіне а скріе біне ші мещешꙋгеще. Ачаста съ ӂпарте ӂпърціле Кꙋвѫнтꙋлꙋі, кареле ла ноі сѫнtꙋ ноао, Dечі пѫнъ а нꙋ аръtа dъ ачесtе пърці, прін кареле съ алкътꙋеще Фіеще че Кꙋвѫнtꙋ, Ꙋрмеазъ съ арътꙋ ӂtѫіꙋ пънtрꙋ слове, ші пънtрꙋ ӂпърцеала лор, Фііndꙋ къ ачесtеа сѫнtꙋ ачелеа че Фъкѫnd аdꙋnаре ӂntрꙋ ꙋна, арать ші termenії ші Кꙋвѫнtꙋл ла вedере. Etc.

Пънtрꙋ zічері. Zічереа, саꙋ termenꙋл каре съ нꙋмеще dъ гречі Лексіс, ѭсtе о парtе mікъ, dіn каре съ алкътꙋеще ꙋн кꙋвѫнtꙋ, Adікъ: еꙋ мергꙋ, ӂ кꙋtаре лок', toate ачесtеа ӂпарtе zічері съ нꙋмескꙋ.

Пънtрꙋ кꙋвѫнtꙋ. Іар кꙋвѫнtꙋл ѭсtе о adꙋнаре dъ zічері, ӂцелецере десъвѫршіtꙋ аръtѫndꙋ, adікъ: еꙋ мергꙋ ӂп кꙋtаре локꙋ, Ші toate ачесtе zічері ꙋн Кꙋвѫнt' съ нꙋмескꙋ.

Ші Кꙋвѫнtꙋл аре ноао пърці, кареле сѫнtꙋ ачесtеа, Арtікол, adікъ ӂкіереа, etc.

Dіntрачесtеа, арtіколꙋл, Nомеле, Проnомеле, Вербꙋл, Парtіціпіа, съ ӂndꙋплекъ, іар пронꙋнереа, Adвербіꙋл, Конꙗꙋнціоне, ші іntеріеціоне, нꙋ съ ӂndꙋплекъ. Etc.

Вербꙋл саꙋ Граіꙋл, ѭсtе о парtе а кꙋвѫнtꙋлꙋі че съ Фꙋрмеазъ, каре арать вре ꙋнꙋ лꙋкрꙋ, кꙋ Време ші tіmпꙋ, іꙋбескꙋ, скрііꙋ, чіtескꙋ, ші съ ӂцелеце къ акꙋm.

Парtіціпіꙋл саꙋ пърtъшіреа, ѭсtе о парtе каре съ ші Фꙋрмеазъ ла граіꙋ, съ ші ӂndꙋплекъ ла нꙋме, dъ ачеаѩ съ zіче пърtъшіре, къчі съ ӂпърtъшазъ ла dоао пърці, ші Фꙋрмѫndꙋсъ dъ ꙋн граіꙋ, арать вре ꙋн лꙋкрꙋ че саꙋ ӂnсемnаtꙋ dъ dѫнсꙋл, кꙋm: пѫрѫш' ші пѫрѫtꙋ, іꙋбіtоріꙋ, ші іꙋбіtꙋ, біне dꙋнъ пѫрѫскꙋ, ші іꙋбескꙋ. Etc.

De insemnatu, dein cestea panà acì, este, cà autoriulu

a) usiteza, de sinu pretotendenea, dar' forte multu pre **u** finale, cumu se afla si la mai multi scrietori romanesci dein seclii mai dein a-ante;

b) scrierea cu ъ in locu de **e**, precumu prepusetiunea dà in locu de de, ce si astadi se aude in Romani'a, er' dein coce numai la aurarii, veniti totu de acolo; la celi vechi dà in locu de de, este forte raru, er' пънtрꙋ in locu de pentru, nu se mai afla necaliurea;

c) Фꙋрmъ, si Фꙋрmѫndꙋ, si Фꙋрmеазъ, cu **u** in locu de **o**, cumu se afla si la celi vechi mai raru.

In partea II, unde scrie de articol', imparte induplecarile (declinarea) lui in patru, dupa patru genure.

a) бърбътещі, сіnгꙋріtе, Nominativa: л', лє́, à. G. лꙋї, а, і, ле, алꙋі. D. ла. Ac. пъ, л', ле. V. ѡ, ле. Ab. dела. ӂtꙋлціtе. N. і. G. лор', de. D. ла. Ac. пъ, і. V. о, лор. Abl. Dъла; — (paradigme:) Калꙋ л', Шарпеле.

b) Фemeeщі, S. N. а, оа, еа. G. і, а, de. D. la. Ac. пъ. V. о. Ab. Dела. Pl. N. ле. G. лор, а, de. D. ла. Ac. пъ, ле. V. о. Ab. Dела;— (paradigme:) Маріс, оглindъ, шà.

c) Nеꙋtре. S. N. л', ле. G. лꙋі, de. D. ла. Ac. пъ, ле. V. о. Ab. Dела. Pl. N. ле. G. а, лор'. de. D. ла. Ac. пъ, ле. V. о. Ab. Dъла, — (paradigme:) Лꙋкрꙋ, біне.

d) Общещі. S. N. а. G. а, і, dъ. D. ла. Ac. не. V. о. Ab. Dъла. Pl. N. ле. G. лор, de. D. ла. Ac. пъ, ле. V. о. Abl. Dъла; (paradigme:) Слꙋгъ, Газdъ, Віtъ.

Asia autoriulu amesteca articlii cu prepusetiunile: de, la, pe, dela, si cu intreiectiunca o!

Er' in câtu pentru genure, inca mai apriatu se dechiara, in partea III. pentru nume, unde la p. 16 dice:

Генері саꙋ неамꙋрі сѫнtꙋ, чінчі, гѫndіtе ші сокоtіtе, іар обічнꙋіtе ші кꙋноскꙋtе паtрꙋ. Бърбътескꙋ кꙋm: tіmпꙋ, ӂцелеnтꙋ, краіꙋ, кѫне, шарпе.

Фъmеескꙋ, кꙋm: Фъméа, кръіаса, mаріа, оглinda. Nеꙋtрꙋ, саꙋ dъпіч-ꙋнꙋл кꙋm: обічеіꙋ, лꙋкрꙋ, леmnꙋ, нꙋmе, біне.

общескꙋ, кꙋm: слꙋгъ, віtъ, барzъ, газdъ. съ zіче общескꙋ кꙋчі съ обічнꙋеще асъ аръtа amѫndоао неаmꙋріле dътаі сꙋс кꙋ о нꙋmіре, etc.

Конфꙋzꙋ каре кꙋ ꙋнꙋ гласꙋ слꙋжаще dъ асъ нꙋmі ші партеа бърбъtеаскъ ші партеа Фъmеѭскъ, кꙋm: вꙋлtꙋрꙋл, прівіrіtоареа, рѫndꙋреа, шоарічe, шарпе, броаскъ, dечі ачесt Генер, etc.

Фꙋрmе сѫнtꙋ tреі, неалкътꙋіt пꙋсꙋ, алкътꙋіt сꙋпꙋсꙋ. ші mаі алкътꙋіt пре а – сꙋпꙋсꙋ. Nꙋmере сѫнtꙋ dоао, сіnгꙋріtꙋ, adікъ tіmпꙋ, ӂmꙋлціtꙋ tіmпі-

Къdepi cжntȣ шace, Nominatiвъ, adiкъ nȣmitoape, etc.

ꙟdȣnлекърi noi авem doao, ла чеа dintжiю съ ꙟndȣплекъ toate nȣmeлe бърбътещi, neȣtpe шi общещi, че npiimeскȣ Артiкол' ла къdepea nȣmitoape, шi cжntȣ toate ачелеа че npiimeскȣ кȣ словъ гласnikъ.

Ла чеа dъ a doao съ ꙟndȣплекъ toate челе че nȣ npiimeскȣ ꙟкeetȣpъ ла къdepea nȣmitoape, кареле cжntȣ ачеле че съ съвжршескȣ кȣ словъ negласnikъ, шi кȣ е кȣpat, шi кȣ i, Бърбътещi, шi Фъmeeщi nȣme.

Spre a intielege mai bene ceste dein urma, anotàmu, cà la Declinatiunea I,. pune de esemplu, in Генерȣ бърбътескȣ: Тimnȣл, si Шарneлe; — pentru Генерȣ фъmeeскȣ: Вpemea, mȣpia, maca, шaoa; pentru Генерȣ neȣtpȣ: Лȣкрȣ л' шi бineлe; ер' nentpȣ Генерȣ обще скȣ: слȣга.

Er' la Declinatiunea II, pune in Генерȣ бърбътескȣ: Ioan, si Георгie; er' pentru Генерȣ фъmeeск: Елicaвet.

In câtu pentru Вербi саȣ Граiȣрi, dein partea V. (pag. 74 seqq.), ne restringemu la urmatoria-le:

Autoriulu imparte verbii, in пepzonaлȣ, si фъръ пepzonъ. Dжn граiȣрiлe пepzonaлe, алteлe cжntȣ, tpancitiвe, саȣ ctpъmȣtъtoape, алteлe intpacitiвe, adiкъ necipъmȣtъtoape.

Граiюл, съ скimбъ, npin mode, timni, nȣmepe, пepzone саȣ фeцe, шi ачеастъ скimбаpe съ nȣmeщe, фȣpmape, шi съ фаче npin ꙟnжȣгърi.

Modeлe cжntȣ чinчi: Indiкatiвъ, adiкъ аpъtъtoape саȣ Хotъpжtoape, etc.

In Cojugatiune, ceva speciale pentru acesta Gramatica deintre tote, cate au esîtu panà acumu, despre limb'a romanesca dein Daci'a vechia, este tempulu, ce-lu numesce nexotъpжtopiȣ dein mod'a indicativa, cu person'a 1. si 2. plurale, cá la celi mai vechi scrietori ai nostri, si asemenea cu formele dìalectului macedo-romanu. Eca esemplele.

Dela verbulu avere (pag. 58): авȣiю, авȣшĭ, абȣ, — авȣm, авȣtȣ, авȣpъ.

Dela fire (p. 63): фȣiю, фȣшĭ, фȣ, — фȣ́cem, фȣ́cet, фȣpъ шi фȣ́cepъ; numai câtu aici, pentru evitarea unei forme obsene, lasà form'a ordinaria, si adoptà in locui personele dein plusquam perf. фȣ́cem, фȣ́cemi, фȣ́ce, cari nu le are.

Dela mancare si inscientiare (p. 68): mжnкaiȣ, mжnкашĭ, mжnкъ; — mжnкъmȣ, mжnкápъtȣ, mжnкаръ; unde erasi puse a' 2. plur. a plusq. perfectului in loculu perfectului; — inse dela inscientiare, puse form'a regulata: ꙟщinцaiȣ, ꙟщiinцашĭ, ꙟщinцъ, — ꙟщinцъmȣ, ꙟщinцatȣ, ꙟщinцаpъ.

Dela facere (p. 75): фъкȣiю, фъкȣшĭ, фъкȣ, — фъкȣm, фъкȣt, фъкȣpъ.

Dela semtîre (p. 84): cimцíȣ, cimцiш, cimцì, — cimцimȣ, cimцitȣ, cimцipъ.

Dela tacere (p. 89): tъкȣiю, tъкȣшi, tъкȣ, — tъкȣm, tъкȣt, tъкȣpъ.

Inca si in plusq. perfectulu aceluiasi modu in sem, are pers. 1. si 2. plur. in semu, si setu, er' nu: seramu, serati, cá celi alalti; asia (p. 59): авȣcecemȣ, авȣcécetȣ, авȣ́cepe, unde tote personele, afora de a 3. plur., suntu dela form'a derivata: avusesemu, in locu de cea originale avusemu. Totu asia si (p. 63): фȣcécem, фȣcecemi, фȣcece, — фȣcecemȣ, фȣcécet, фȣcecepъ.

Inse (p. 69): mжnкacem, mжnкaceш, mжnкасъ, — mжnкacemȣ, mжnкacetȣ, mжnкacepe; cá si: ꙟщiinцacem, ꙟщiinцacetȣ, ꙟщiinцacepъ.

Asemenea si (p. 76): фъкȣcem, фъкȣcet; — (p. 84): cimцicem, cimцicet; — si (p. 89): tъкȣcem, tъкȣcet, tъкȣcepъ.

Chiaru si de plusq. perfectu formatu cu imperfectulu aveam, erasi numai in acesta Gramatica se afla urma, dar' si aici numai atinsa, si numai intru unu locu (la p. 59), dupa a 3. pers. plur. a formei авȣcecemȣ, unde dupa авȣcepe, adauge: шi авеаm авȣt ш., lasandu lectoriului a suplení conjugarea acestei forme in cele alalte persone singulari si plurali.

Elu are si participiulu: авȣtopiȣ, авȣtoape (p. 62), dela avere, care inse nu sciu, deca-lu mai are vreunu gramatistu, nefiindu usitatu nece macaru la celi mai vechi scrietori.

Cele alalte dein cartea antania, trecundule, atingemu in scurtu despre cele dein cartea II (dela p. 109 incependu), si adica.

Cà, ce scrie in partea I, despre pronuncia si orthografia, se referescu la ortografi'a ciriliana, cu carea nu ne ocupàmu. Asemenea, si ce scrie in partea II, pentru prosodia etc., unde nu se intielege prosodi'a poetica.

Mai interesante e partea III. despre **costructiune** (p. 123—165); si cea dein urma pentru **poetica**, in care, nu numai se propunu regule de versificatiune, dar' si una suma de esemple versificate, cari aici le aducemu de mustra.

1. Мȣсъ, пȣтере dъ тъ рогȣ, ла ꙋраiȣріле теле.
   Zітȣ, кȣтȣ сънчепȣ? п' че фел' с'арътȣ, гжndірea
   теа пріn еле.

2. Грамматiка е тещешȣгȣ ч'арат' алкътȣiре,
   Шi тоцi пріn тржnса потȣ афла верi че повъцȣiре.
   Ша скріе ꙟпкъ ꙟnтралес кȣ регȣлi арътате,
   Пъ тоцi ꙟпвоцъ d'але щi фъръ грешалъ тоате.
   Шi версȣрi ꙟnтещешȣціте аратъ dасъ фаче,
   Сіліцівъ а опвъца, саȣ фачецi кȣтȣ въ плаче.

3. „Че аi сът zічi dъ тжndpie,
   Еȣ nаш фi maі врȣт съ фie.
   „Къчi съп потрівеще фірii,
   Шi лецii, шi отепірiї.
   „Отȣ ла отȣ съ съ арате,
   Какȣт лȣi, е ка ȣп фрате.
   „Тотȣ кȣ реа deocівіре,
   Фаче пъ ла тоцi прівіре.
   „Кȣ търваре ка овітъ,
   Шi патȣра п'е ȣржтъ.
   „Аiво чіп' ва вреа со аiвъ,
   Кȣпцелепцii треавъ паiвъ.

Кȣ ачесте кіпȣрi съ пот скріе шi Історii шi кжпtече.

4. „А сокоті къ поате.
   Ȣпȣ отȣ съ факъ тоате.
   Орi кжте ва гжndi.
   „Nȣi dȣх' dъ істъчiȣпе
   Nічi сетпȣ dъпцелепчiȣпе,
   Шi п' ова dовжndi.

5. „Deавеа тілостівіре.
   Nȣi лȣкрȣ пжсте фіре.
   Шi чеi че аȣ сітцipe,
   Nȣ потȣ тъгъdȣi.
   „Іар фіреа арататъ,
   Ра фi пе пdȣплекатъ,
   Dъ обще dъсфъiтатъ.
   Nат че повъцȣi.

6. „Ла о птрістаре,
   Атаръ фоарте,
   „'N кжтȣ чел' че о аре,
   съш роаце тоарте.
   Nai че съ фачі.
   „Nȣi тжпгжере,
   Nіч' Е пȣтiпцъ.
   Ачел че піере,
   Съцi dеа кредiпцъ,
   Тревȣе съ тачi.

7. „Шi че воескȣ кȣтȣ поч с' арътȣ? ат глас? тȣсъ
   гръеще.
   Zi че съ кȣвiпе, саȣ фътъ апцелеце.
   „Кȣт съ арътȣ таi пъ пцелес ꙟп граiȣ кȣрцере тȣпъ.
   Кȣцете фрȣтоасе, кȣ постiче фачерi.

Асȣпра сілiпцii: епiграттъ.

8. „Че аре? чіпе? шi ꙟпче фел' съпоарате?
   „Сілiпца кжте пȣ съвжршаще п време?
   „Ръzвоае фаче кȣ п'потрівiрi чȣdате.
   „Adȣче dȣче остепеала ш'о аре.
   „Dрепт храпъ dȣлче, ꙟкъ шi бȣкȣріе.
   „Аплеакъ фіреа, шi воiпца ш'о чере.
   „Neщiпе ȣпde, цiео ка о васiс.
   „Ла вер че треавъ, ва авеа dеа ꙟпчепе.

(IV.)

FASTI-I ROMANI.

(Continuare dein Nr. XXXIII.)

A. u. c.		A. d. Chr.
1020.	— Paternu	
	— Arcesilau	267
1021.	— Paternu II.	
	— Marinianu	268
1022.	Imp. M. Aureliu **Claudiu** II.	
	— Paternu	269
1023.	— Antiochianu II.	
	— Orfitu	270
	Imp. **Aurelianu** paresesce **Daci'a**.	
1024.	Imp. L. Domiciu Aurelianu	
	— Ceioniu Viriu Bassu II. .	271
1025.	— Quietu	
	— Valdumianu	272
1026.	— Tacitu	
	— Placidianu	273
1027.	Imp. L. Domitiu Aurelianu II.	
	C. Juliu Capitolinu . . .	274
1028.	L. Domitiu Aurelianu III.	
	T. Noniu Marcellinu . . .	275
1029.	Im. M. Claudiu **Tacitu** II.	
	— Aemilianu	276
1030.	Imp. M. Aureliu **Probu**	
	M. Aureliu Paullinu . . .	277
1031.	M. Aureliu Probu II.	
	— Lupu	278
1032.	M. Aureliu Probu III.	
	— Noniu Paternu II. . .	279
1033.	— Gratu	
	— Messalla	280
1034.	M. Aureliu Probu IV.	
	— Tiberianu	281

A. u. c.		A. d. Chr.
1035.	M. Aureliu Probu V.	
	— Pompeiu Victorinu . .	282
1036.	Imp. M. Aureliu Caru	
	Imp. M. Aureliu Carinu . .	283
1037.	M. Aureliu Carinu II.	
	M. Aureliu Numerianu . .	284
1038.	Imp. C. Aureliu Valeriu Joviu Diocletianu II.	
	— Aristobulu	285
1039.	M. Juniu Maximu II.	
	— Vettiu Aquilinu . . .	286
1040.	C. Aureliu Diocletianu III.	
	M. Aureliu Valeriu Maximianu Herculiu	287
1041.	Imp. M. Aureliu Maximianu II.	
	— Pomponiu Januariu . .	288
1042.	M. Mariu Bassu	
	L. Ragoniu Quintianu	
	Substit. M. Umbriu Primu	
	T. Flaviu Coelianu	289
1043.	C. Aureliu Diocletianu IV.	
	M. Aureliu Maximianu III. .	290
1044.	— Tiberianu II.	
	— Cassiu Dio	291
1045.	— Annibalianu	
	— Asclepiodotu	292
1046.	C. Aureliu Diocletianu V.	
	M. Aureliu Maximianu IV. . .	293
1047.	Flaviu Valeriu Constantiu Chloru	
	Galeriu Valeriu Maximianu .	294
1048.	— Nummiu Tuscu	
	— Corneliu Anullinu . .	295
1049.	C. Aureliu Diocletianu VI.	
	Fl. Valeriu Constantiu II. . .	296
1050.	M. Aureliu Maximianu V.	
	Galeriu Valeriu Maximianu II. .	297
1051.	— Aniciu Faustu II.	
	— Severu Gallu	298
1052.	C. Aureliu Diocletianu VII.	
	M. Aureliu Maximianu VI. .	299
1053.	Fl. Valeriu Constantiu III.	
	Galeriu Valeriu Maximianu III. .	300
1054.	— Titianu II	
	— Nepotianu	301
1055.	Fl. Valeriu Constantiu IV.	
	Galeriu Valeriu Maximianu IV. .	302
1056.	C. Aureliu Diocletianu VIII.	
	M. Aureliu Maximianu VII. .	303

A. u. C.		A. d. Chr.
1057.	C. Aureliu Diocletianu IX.	
	M. Aureliu Maximianu VIII. .	304
1058.	Fl. Valeriu Constantiu V.	
	Galeriu Valeriu Maximianu V. .	305
1059.	Imp. Fl. Valeriu Constantiu VI.	
	Imp. Galeriu Valeriu Maximianu VI.	306
1060.	M. Aureliu Maximianu IX.	
	Fl. Valeriu Constantinu . .	307
1061.	M. Aureliu Maximianu X.	
	Galeriu Valeriu Maximianu VII.	308
1062.	Anulu I. dupa consulatulu Maximilianiloru	309
1063.	Anulu II. dupa cons. acelor'asi .	310
1064.	Galeriu Valeriu Maximianu VIII.	
	Galeriu Valeriu Maximianu Daza II.	311
1065.	Fl. Valeriu Constantinu II.	
	Galeriu Valeriu Liciniu II. .	312
	Dela acestu anu in Octobre incepura a se numerá Indictiunile.	
1066.	Fl. Valeriu Constantinu III.	
	Galeriu Valeriu Liciniu III. .	313
1067.	C. Ceioniu Rufu Volusianu II.	
	— Annianu	314

(Va urmá.)

Documente pentru biografi'a lui S. Klain.

Unulu deintre celi mai neobositi scrietori ali nostri a fostu Monachulu dein Blasiu Samuilu Klain dela Sadu. Opurele dinsului asia suntu de numerose sî vaste, in câtu omulu candu le considera se imple de mirare, cumu unu barbatu in restempu de vre-o 25 de ani a potutu scrie sî rescrie atâte volumi grose.

Sî vieti'a acestui barbatu inca nu este descrisa; ma nece a incercatu cene-va, se o descria.

Intemplandu-se, cá se aflu in ruinele Archivului Metropoliei dein Blasiu unu volumu de acte referitoria la biografi'a lui Klain, te rogu domnule red., se benevoliesci a le dá locu in foi'a d.-tale, cá asiá ele se fia scapate de perire sî celu chiamatu a scrie biografi'a lui S. Klain se le pote folosí.

Premitu, cumu cà tote documentele aceste suntu seau originaria, seau copie contempurane sî autentice cà eráu facute spre intrebuintiare oficiosa.

a) Chartie dela Guberniu, oficiulu solutoriu etc. (dein anii 1786—7) despre doue sute fl., cari se se platesca sî s'au sî platitu la seminariulu s. Barbare dein Vien'a, pentru cà Samuilu Klain, fostulu prefectu alu acelui Seminariu, fora oficiu a fostu intretienutu in seminariulu acel'a tempu de unu anu.

b) 1792, Novembre 1. Episcopulu Bobu scrie Guberniului: De ora-ce stravechi'a editiune romanesca a Biblici dupa celi Sieptedieci *) de una parte e plena de solecismi, cuvente-neacomodate evului nostru sî preste totu de scaderi multe, — era de alta parte esemplaria-le ei s'au rosu prein usu sî nemicitu prein scaimbàrile tempului: erá de lipsa sî a despusu procurarea unei versiuni noue. Deci face Guberniului inscientiare previa, cá de cumu-va ar' avé cugetu a despune ce-va in obiectulu acest'a, se arate tempuríu, cá asiá Bibli'a se se pota tiparí sî edá câtu mai curendu.

La acést'a Guberniulu respunse prein charti'a s'a dela 8 Nov. 1792, cumu cà tiparirea Bibliei se concede pre respunderea episcopului; inse e de parere, cumu ar' fi bene, cá se se comunice sî cu celi alalti episcopi uniti dein Ungari'a spre a-si descoperi sî dinsii opiniunile.

---

c) 1794, Junii 12 N. 3799 Guberniulu trametc eppului Bobu opulu lui Klain „Teologi'a morale", — care Guberniulu l'a primitu dela Consiliulu Locumtenentiale dein Ungari'a, — sî-i comite se-lu revedia sî se-si dè opiniunea asupr'a dinsului.

In 19. Sept. 1794 N. 6328 Guberniulu urgeza sî pune terminu pre 30 Octobre, panà la care se i-se trametia respunsu la charti'a precedente.

Eppulu respunde la 15 Oct. 1794, cumu cà fiendu ocupatu cu revisiunea Bibliei, dein care mare parte este esîta de sub tipariu, nu a potutu revedé acelu manuscriptu. Deci se fia escusatu, cà dein caus'a preamentita nece acumu nu pote, in a-ante de terminarea Bibliei. „Almentre inca acumu-mi lieu libertate a descoperí inaltului Guberniu, adauge episcopulu, cumu cà de cumu-va acelu opu alu parentelui Klain — una versiune in romana a Teologíei morali de Venceslau Schanza — se va aflá acomodatu sî mentei celoru mai pucinu culti sî prein urmare necesitàtii acestei diecese a Fagarasiului, deintru ale carei beneficia parentele Klain traiesce scutitu de mai multe sarcini, cari le porta altii, seau se va poté acomodá cu pucine scaimbàri sî imprumutandu prein concursulu sî a dîsului parente sî deintru alti autori: acelu bunu parente — adaugundu-se favorea sî gratiosulu patrociniu alu inaltului Gub. regescu — dora chiaru sî candu ar' fi intrevenitu ori-sî-ce transactiune, va preferí a se plecá in a-antea lipseloru acestei diecese, de câtu a se terguí in oficine straine."

Pentru esplicarea tonului interitatu deintru acestu respunsu, observu, cumu cà elu este datu cu una luna dupa faimos'a investigatiune, ce s'a tienutu la Aniudu urmarindu-se Sîncai si alalti „conspiratori in contr'a episcopului, a patriei sî a principelui," cumu dîce investigatoriulu intru ultim'a intrebare facuta lui Klain. *)

Era caus'a mai de frunte a superàrii episcopului se vede a fi fostu aceea, cà ieromonachulu Klain Teologí'a morale, ce Guberniulu a tramesu eppului spre censurare, o dedicase episcopului dela Oradea mare, Ignatiu Darabantu.

Fiendu cà acésta dedicatiune a fostu, dupa opiniunea mea, inceputulu persecutiunei lui Klain, sî fiendu cà ea pote nu se mai afla intru altu esemplariu, de câtu in celu ce mi-a venitu in mana: o publicu aci dupa intregu cuprensulu ei.

Преа лȣminатȣлȣi ші преа осфinцітȣлȣi Domnȣлȣi Domnȣ ші Архіереȣ Ігнатіе Dарабант. Епіскопȣл Оръzіеі марі etc.

Стъпжнȣлȣi ші фъкъторіȣлȣi de біне, окротіторіȣлȣi оаменілор ꙟвъцації, іȣбіторіȣлȣi de оменіі ші іȣбіторіȣлȣi de ꙟцълепчіȣне ші de щіінцъ, мілостівȣлȣi патрон ал челор че се невоеск ꙟтрȣ ꙟвъцътȣръ etc. etc.

Сънътате ші ферічіре поftеще Самȣіл Клаin dела Cad кълȣгърȣл din Мънъстіреа Сфінтеі Троіцъ dела Блаж.

Преа лȣмінате ші преа осфінціте Doамне, Dмне, стъпжне преа мілостіве.

Мȣлтъ време іасте, de кжnd ка кȣ о нестжмпърата арdере de сéте ферве ꙟтрȣ mine inima mea, о преа сфінціте кап, Архіереȣле чел de Dzeȣ алес ші ал меȣ преа dȣлче пъріnте, ші тот ꙟнтрȣна мъ болdеще, ка орі кȣм почіȣ, съ пȣіȣ ла лȣмінъ, ші съ мі арът фііаска dрагосте, ші dаторніка плекъчіȣне ші кȣчерnічіе, каре de пȣрȣреа ам кътръ тіне, чел че de кжnd маі кȣноскȣт, тот dеаȣна ка пре ȣн фрате, ші акȣм ші ка пре ȣн фііȣ ал тъȣ маі іȣбіт, ші маі мілȣіт, ші пȣрȣреа мъ ажȣці, къ тȣ аі фост ші прічінȣіторіȣл, ка еȣ съ мъ трімеці ла Акаdеміііле челе din църіле din афаръ, пентрȣ кареа маре, ба преа маре dрагосте ші кȣ аdевърат пъріnтеаскъ inimъ, кȣ мȣлте ꙟці сжнт dаторіȣ, ші атжтаці сжнт, кжт нічі de кȣм кȣ тоатe пȣтінцеле меле, мъкар кжт съ мъ мȣнческ, ꙟ тоатъ віiаца mea, фіе кжт de лȣнгъ, нȣ почіȣ dȣnъ кȣвіінцъ съці мȣлцъмеск, къ нȣнȣмаі пжнъ аі фост ꙟ Арdеал ꙟтрȣ о царъ ші ꙟтрȣ о мънъстіре кȣ mine, чі ші dȣпъ че Dzъȣ а кътат спре пофта чеа фербінте а клерȣлȣi ші а крedінчошілор din Епархіа Оръzіі марі, ші теаȣ алес ші теаȣ ꙟнълцат ла треапта скаȣнȣлȣi епіскопеск ꙟ цара ȣнгȣреаскъ ла Орadіа маре, dȣпъ мъсȣра трептіі маі мȣлт аі аdаос пъріnтеаска мілъ ші ажȣторіȣл, ші ачеаста маі вжртос фачі, пре кȣм скрісоареа та кътръ mine, кареа ка пре о вістіеріе de мȣлт прец о цжіȣ, мъртȣрісеще, пентрȣ остенелеле меле челе че ле фак пентрȣ бінеле ꙟвъцътȣріі чел de обще а Бесеречі, ші а неамȣлȣi ностръ.

Dрепт ачеіа din deселе тале odinioаръ ворбе челе кȣ mine, біне кȣноскжnd еȣ, къ фоартеці плаче ꙟвъцътȣра, каре пре ом жл аdȣче ла кȣнощінца dерегъторіілор сале

---

*) Bucuresci 1688. Vedi S. Klain in prefatiunea sa la Biblia, sî B. Popu discertatie despre tipograficle rom. p. 65.

*) Vedi: Actulu cercetarei publicatu de d. Papiu in vieti'a lui Sîncai, p. 100.

шїл ꙟтъреще ꙟ лецеа Domnȣлȣї, ꙟ каре zїoa шї ноаптеа съ кȣвїne съ кȣцетъm, de voim съ не ферічїim, фоарте dopeam, ка съцї adȣк ка о пѫргъ чева din остенелеле меле, шї съ ꙟкїн марелȣї тъȣ нȣme, каре кȣ лаȣdъ съ помeнеще шї пȣрȣреа съ ва вестї ꙟ тот неамȣл рȣмѫнеск, am сокотїт лȣкрȣ фоарте, *) ка маї ꙟтѫю нȣмелȣї тъȣ съ ꙟкїн Теолоrїїа моралїческъ, каре ꙟваџъ пре om а петрече вїїаџъ крещїнеаскъ, de време че бїне щїȣ рѫвната, шї dорȣл чел маре, каре de пȣрȣреа лаї авȣт спре ȣн лȣкрȣ ка ачеста, кѫнd ꙟкъ odїнїоаръ ла Епїскопїа Църїї Ардеалȣлȣї ꙟвъцаї ачастъ ꙟвъцътȣръ пре чеї че съ гатъ съ прїмеаскъ dарȣл преоцїї, къ шї астъzї чеї ꙟвъцаці тоцї мъртȣрїсеск, кȣмкъ преоцїї фоарте ꙟвъцаці шї кȣвїошї сѫнт ачеїа, карї de тїне саȣ ꙟвъцат, шї кȣ бȣн adевър zїк ачаста, de време че тȣ о преа лȣмїнате шї преа сфїнцїте Архїерееле, шї кȣ ꙟвъцътȣра кȣвѫнтȣлȣї, їар маї вѫртос кȣ пїлda фаптелорȣ бȣне, каре маї мȣлт лȣкреазъ de кѫт adȣче алтъ ꙟвъцътȣръ, пре тот фелїȣл de om лȣмїнezї, ка шї лȣмїна чеа апрїнсъ, шї ꙟ сфежнїк шї пре масъ нȣсъ, каре лȣмїнеазъ тоатъ каса, къ стрълȣчеще ꙟтрȣ тїне тот фелїȣл de фаптъ бȣнъ, вїїаца чїнȣлȣї ꙟцереск, съвѫршїреа вїецїї преоцещї фаптеле крещїнътъцї, лȣкрареа чеа кȣ сȣdoаре ꙟ вїїа Domnȣлȣї, съвѫршїреа сȣфлетелор, пропоеdȣїреа чеа фъръ de прежетаре, шї плїнъ dz богословїе, слȣжбеле челе бесерїчещї, мїлостенїїа, ꙟdȣрареа фачереа de бїне, ажȣторїȣл челор пъкъжїцї, фолосȣл челор пъгȣбїцї, мѫнгъїареа челор ꙟтрїстацї, лїманȣл челор ꙟвїфорацї, adапостȣл челор бътȣцї de вѫнтȣрїле невоїлор шї а валȣрїлор вїецїї ачещїа. Стрълȣчеще ꙟцълепчїȣнеа бърбъцїїа, ꙟфрѫнареа, кȣръцїїа, рȣгъчїȣнїле челе кȣ dea dїнсȣл кътръ Dzeȣ, постȣл, прївегереа, четанїїа, шї кȣцетареа чеа кȣ бȣнъ невоїнцъ а сфїнтелор Скрїптȣрї, шї а сфїнцїлор Пърїнцї, пре карїї пȣрȣреа кȣ тот dea dїнсȣл теаї невоїт, шї те сѫлеще аї ȣрма.

О пърїнтеле meȣ, лȣнг фоарте ар фї а нȣмъра фаптеле челе бȣне кȣ каре тȣ стрълȣчещї, шї фїреа теаȣ dърȣїт шї dреапта челȣї преа ꙟналт теаȣ ꙟпodобїт, шї ка съ нȣ фак ачаста шї непȣтїнца mea, шї modестїїа тa шї mареа сmеренїе, kареа о аї, мъ опреще: Чї тот нȣ почїȣ de тотȣлȣї тот кȣ тъчере съ трек ювїреа чеа маре каре аї кътръ Dzeȣ, кȣ каре маї вѫртос шї маї мȣлт аї стрълȣчїт, шї алте фапте бȣне кȣ тотȣл маї пре сȣс ле ковѫршещї, пентрȣ кареа de лȣme шї de тот че їасте ꙟ лȣme теаї лъпъdат шї аї прїнс вїїаца чеа пȣртътоаре de крȣче а кълȣгърїлор, шї кълъторещї кȣ сѫргȣїнцъ пре калеа чеа стрꙟмтъ, кареа те dȣче ла преа dȣлчеле Їсȣс Архїереȣл чел маре, ла кареле съ ажȣнжї фъръ de кȣрmаре dорещї, пентрȣ кареле din порȣнка лȣї чеа Dzeїаскъ, dȣпъ Dzeȣ юбещї пре Deапроапеле, кърȣї лȣкрȣ мъртȣрїе їасте тот неамȣл рȣмѫнеск, маї вѫртос чел din Ардеал, каре акȣm кȣноаще, кѫт de мȣлт аȣ пердȣт, кѫнd тȣ din орѫнdȣїала Dȣхȣлȣї сфѫнт аї трекȣт ла скаȣнȣл Архїереск ал Оръzїї марї ꙟ цара ȣнгȣреаскъ, шї фъръ de ꙟчетаре плѫнџе пагȣба са чеа кȣ тотȣл маре шї фъръ de тъмъdȣїре, каре оаȣ пъцїт, шї о сѫмте, de кѫнd саȣ лїпсїт de тїне, шї кȣ сȣспїн din їнїмъ пȣрȣреа помeнеще шї стрїгъ: ȣnde їасте пърїнтеле нострȣ IГNATIE. ꙟжерїȣл чеȣ dела Dzeȣ dат ноао апъръторїȣ, фолосїторїȣл чел фербїнте, шї ажȣторїȣл чел грабнїк, кърȣїа ї съ фачеа мїлъ de невоїле ноастре шїл dȣреа de асȣпрелеле ноастре, че нїсъ ꙟтѫмплъ. Акȣm кȣноаще остънелеле тале челе ꙟ сȣс щї ꙟ жос, ꙟ лȣнжїшȣ шї ꙟ кȣрmezїш, ȣмблѫнd шї кȣтръерѫnd тоатъ цара шї тот ȣнгїȣл стръбътѫнd, фъкѫнd вїжїтацїї шї а dece орї черчетѫnd бесеречїле, акȣm кȣноаще лȣпта шї апърареа чеа пърїнтеаскъ, шї кѫт теаї невоїт, ка съл ꙟтемееzї, ка пре преоцї съї цїї ꙟ скȣтїнца, каре съ кȣвїне лор, кȣm теаї сѫлїт ка тїнерї съ ꙟвеце. Тȣ ꙟтѫї аї фъкȣт, кѫнd ераї вїкаръш генералїȣ, ка ла Епїскопїа Ардеалȣлȣї съсъ ꙟвеце фїлософїа шї теологїа, шї шкоалеле съ фїе ꙟ бȣн стат. Тȣ Семїнарїȣмȣл лаї ꙟтърїт, шї лаї ꙟzъстрат кȣ кърцї фїлософїчещї шї теологїчещї, каре сѫнгȣр dела ꙟпъръteаса Марїа Тересїа леаї добѫndїт. Тȣ мїе пȣрȣреа аї фост ꙟdemнъторїȣ, ка с. Скрїптȣръ шї каноанеле сфїнтелор съборъ шї алте мȣлте ꙟвъцътȣрї але мȣлтор сфїнцї Пърїнцї съ ле тълмъческ пре лїмба рȣмѫнеаскъ, шї съ скрїȣ Їсторїа Бесерїчеаскъ, шї фїлософїїа, каре кȣ ажȣторїȣлȣ лȣї Dzeȣ тоте леаm фъкȣт, кърора алтъ нȣ ле лїпсеще, фъръ нȣмаї патронїї, кȣ а кърора кїелтȣїалъ пентрȣ фолосȣл de обще съсъ тїпъреаскъ.

Чї че am ꙟчепȣт еȣ а нȣмъра фаптеле тале челе бȣне, каре de мȣлте нȣ съ пот нȣмъра. Dаръ аȣ нȣмаї Ардеалȣл, пре каре, мъкар къ ещї деспърцїт de ел, тот шї акȣm мȣлт жл ажȣцї жл ꙟdрептеzї, шї те сѫлещї съї поцї фаче бїне, сѫмте пърїнтеаска та калdъ ювїре? Аȣ нȣ съ бȣкȣръ шї съ лаȣdъ de ачаста шї цара ȣнгȣреаскъ, ꙟнтрȣ каре ꙟнълцата ꙟпъръцїе пентрȣ мȣлтеле тале вредnїчїї теаȣ нȣс епїскоп, ка пре кȣm аї ꙟdрептат шї аї апърат Ардеалȣл сȣпт треї владїчї, кърора аї фост вїкаръш генерарїȣ, аша съ фачї шї кȣ бесерїка Оръzїї марї, шї съ о adаȣжї, пре кȣm кȣ adевърат фачї, кърȣї лȣкрȣ мъртȣрїе їасте Семїнарїȣмȣ сел нoȣ ал гръмъτїчїлор de тїне ꙟтемеїат шї ꙟмȣлцїреа шї а вѣнърȣлȣї шї а венїтȣрїлор канонїчїлор бесерїчїї ачеїа, шї алте фачерї de бїне мȣлте: чї че маї маре вȣнътате, каре породȣл бесеречїї ачеїа аре dела тїне, їастъ пїлdъ фаптелор бȣне шї евлавїї, каре ꙟтрȣ тїне чел че ещї капȣл бȣнътъцїлор, шї їzворȣлȣ фаптелор крещїнещї, пȣрȣреа, шї тот deаȣна о vede, кȣ каре нȣ съ zѫdеще маї нȣцѫн, de кѫт съ новъцȣїаще кȣ пъсторнїчеаска прївїгїаре, шї кȣ пърїнтеаска черчетаре, шї кȣ Апостолїчеаска пропоеdȣїре, ꙟтрȣ каре пȣрȣреа асȣzї, щїїnd къ ачаста їасте чеа маї ꙟтѫю deторїе а епїскопȣлȣї.

Dар съ ле лас еȣ ачелеа, каре нȣ сѫнт харнїк але спȣне, къ стрълȣчъск ачелеа прїн сїне, ка соареле кѫнd стрълȣчеще ꙟтрȣ пȣтереа са, шї глъсȣеск ка орї че глас de тȣнет, каре ръсȣнъ ꙟ тоате латȣрїле. Ȣна ачеаста мъ рог, шї чеїȣ dела тїне ка пърїнцеще съ те мїлостївещї а прїмї dела мїне ачастъ мїкъ а mea, че се кȣпрїнdе ꙟтрȣ ачасте карте, кареа кȣ маре dрагосте цїо adȣк, шї ꙟнаїнте

*) Versiunea latina facuta, cumu se pare de revisori, are: „Judicavi rem dignam“ Deci se pare a lipsi cuventulu: вредnїкȣ.

цio пꙋiꙋ. Прiмеще сiмболꙋл фieцii меле inimi шi ꙟпреꙋнъ шi пре mine мъ прiмеште, шi кꙋ пърiнтеаскa mилъ шi de ачi ꙟнainте мъ окротеще, шi ꙟгъдꙋiаще, ка кꙋ преа лъꙋdатꙋлꙋ шi вестiтꙋл тъꙋ пꙋmе съсъ ꙟnodoбеаскъ, къ біne щiꙋ, къ de ва фi ꙟфрꙋмсецатъ кꙋ mipeazma чеа dꙋлче miроcimoape a пꙋmелꙋi тъꙋ, плъкꙋт mipoc de mipeazмъ dꙋлче a mipodeniei miрꙋлꙋi челꙋi крещinеск ва слобоzi, de каре тоцi ꙟdꙋлчindꙋсе кꙋ o inimъ шi кꙋ ꙋn кꙋжет вор рꙋга пре Dzeꙋ, ка шi ꙟтрꙋ ачастъ лꙋme вiiaцъ лꙋнгъ, сънътате шi ферiчiре, шi ꙟ чеiалалтъ мѫнтꙋiре сꙋфлетꙋлꙋi, шi вечнiкъ ферiчiре съцi dърꙋiаскъ.

Кътръ четiторiꙋ.

Ꙟнaiнтеа та пꙋiꙋ iꙋбiте четiторiꙋле крещine шi православнiче, теологiа, карea ꙟвацъ пре om легеа лꙋi Dzeꙋ, шi тоате dерегъторiiле легii крещinещi шiл повъцꙋiеще кътръ сфѫршiтꙋл, пентрꙋ каре Dꙋmnezeꙋ аꙋ фъкꙋт пре om каре сфѫршiт iacте ꙟнъръцiiа черiꙋрiлор: ꙟкъ шi ꙟтрꙋ ачеастъ вiiацъ ꙟл фаче de omenie шi чiнстiт, шi тꙋтꙋрор плъкꙋт, шi dраг, шiл апъръ de релеле челе че вin din несокотеалъ, шi din сꙋmeцie, шi шi пiе, шi deaпроапелꙋi бꙋn шi de треабъл фаче.

Iаp mam невoiт ка ачеастъ ꙟвъцътꙋръ, каpea ка o жертвъ, шi пѫргъ de poadъ a mинцiй меле o adꙋк лꙋi Dzeꙋ, шi пентрꙋ Dꙋmnezeꙋ, Deaпроапелꙋi mieꙋ, съ пꙋ фie пꙋmai пре dea сꙋпра, шi din кꙋвiнте гоале, асеменеа жертвеi чеii стерпе, шi макръ, карea ꙟ картеа фачерii съ zice къ аꙋ adꙋс, шi аꙋ фъкꙋт Kain: чi mam невoiт съ ꙋрmez пре Авел, кареле din челе ꙟтѫiꙋ пъскꙋте шi mai грасе аꙋ adꙋс жертвъ са, пентрꙋ ачеiа шi кꙋ ачеастъ ꙟвъцътꙋръ, каpea съ кꙋпринde ꙟтрꙋ ачеаста карте, din челе mai dinтѫiꙋ шi din челе mai грасе, adeкъ din С. Скрiптꙋръ, din СС. Съвоаръ, din СС. Пърiнцi шi din скрiсорiле Dаскалiлор, каре скрiсорi С. Бесерiкъ ле прiмеще, шi mai ꙟнainте de тоате din легеа фiреi, карea есте темеiꙋл тꙋтꙋрор легiлор, шi dерегъторiiлор: dinтрꙋ ачесте izвoаръ шi лiвезi am кꙋлес, шi am adꙋнат dꙋлчеца ꙟвъцътꙋрei ei пентрꙋ требꙋiнца шi фолосꙋл фiещекърꙋi крещin. Iap ка mai леzne фiещечine съ o поатъ кꙋпринde, шi ꙟ minте a o цinea, am сокотiт, ка пiчi преа скꙋртъ, пiчi преа лꙋнгъ се фie, къ чеа скꙋртъ пꙋ поате пꙋне ꙟнainте біne, шi кiар тоате деторiiле крещinещi, каре omꙋл крещin iacте деторiꙋ съ ле щie, шi съ ле факъ: чеа лꙋнга ꙟгроzеще шi ꙟгреoiazъ пре четiторiꙋ, mai алес пре преоцii неamꙋлꙋi ностpꙋ, карii кꙋ лꙋкрꙋл мѫнiлор сале ꙟшi агонiсеск храна, шi ꙟбръкъmintea, шi цinерea шi крещерea прънчiлор съi.

Dрепт ачеiа прiмеще o, ка пре o жертвъ грасъ, шi кꙋ мꙋлтъ остенеалъ, шi прiвегере фъкꙋтъ, шi кꙋ deadinсꙋл o четеще, шi кꙋцетъ челе че съ кꙋпринd ꙟтрѫнса, ка шi сꙋфлетꙋл теꙋ съсе ꙟграше, кꙋ фаптеле челе бꙋne, каре лъ ва паще dinтрѫнса, шi съсе факъ ка ꙋn прiнос шi жертвъ грасъ, шi лꙋi Dꙋmnezeꙋ плъкꙋтъ, шi съ doбѫndeаскъ сфѫршiтꙋл, пентрꙋ каре iacте фъкꙋт: шi ачеста iacте шi сфѫршiтꙋл mieꙋ, пентрꙋ каре am скрiс ачеастъ карте, ка тꙋ съ те фачi бꙋn крещin, шi съ те роцi лꙋi Dꙋmnezeꙋ шi пентрꙋ тiне, челче сѫнт пентрꙋ тiне шi рꙋгъторiꙋ кътръ Dꙋmnezeꙋ, шi спре слꙋжба шi фолосꙋл теꙋ гата шi кꙋ mai мꙋлте шi mai марi кърцi, шi ꙟвъцътꙋрi.

Самꙋiл Клаin
dела Сad*)

Mai susu s'a vediutu, cumu episcopulu venindu ursoriu dela Guberniu, s'a mantuitu, cà e tare ocupatu cu revisiunea Bibliei sî de aceea nu pote stá de revisiunea moralului. Dar' caus'a cea adeverata erá cuprensulu dedicatiunei sî demustratiunea, ce Klain facea preintr'ins'a.

Cà eppulu dedicatiunea facuta lui Darabantu, archiereulu altei diecese, rivalulu seu la 1782,**) o a luatu de demustratiune in contr'a sa, se vede dein reportulu, ce consistoriulu dein Blasiu cu d. 15 Juliu 1794 (sî suscrierea: Consistorium Illtis Vestrae Stephanus Papp m. p. Praepositus et Consistorii praeses. Demetrius Kajan m. p. notarius) fece a supr'a ei. Eca unu estrasu deintr'insulu:

In 28 Iuniu ne-ati insarcinatu se ne dàmu opiniunea, ore dedicatiunea realaturata poté-s'ar' tiparí cu tote spresiunile, terminii sî clausulele sale, sî esîndu la lumina ore nu ar' produce ea ce-va animosetàti, neincredere, scándala seau schisma. Consistoriulu e de opiniune, cá dedicatiunea nece de cumu se nu se tiparesca, de una parte pentru cà ea cuprende in se-ne unele neadeveruri sî ascrie episcopului dela Orade faptele altor'a, prein care fora indoiela l'ar' vetemá. De aceste suntu: 1. in titlu eppulu Darabantu se numesce „liubitoriu de omeni“, care spresiune in limb'a romana anevolia se usiteza despre omu; 2. alinea unde se dîce: „Celi invetiati toti marturisescu, cum cà preuti forte invetiati sî cuviosi suntu aceli-a cari de te-ne s'au invetiatu.“ (In loculu acest'a critisatorii, cari scriu latinesce, seau dein scapetare seau cá se-si pota intemeliá argumentulu, cuventele „forte invetiati sî cuviosi“ le traducu: „doctissimos et piissimos“ sî dau acestoru forme insemnare de adeverati superlativi, — pre candu s'ar' fi cadiutu se traduca: „valde doctos et pios.“) Acest'a este ofensiune pentru preutii nostri, ce au inveciatu teologi'a pre la universitàti seau aici in Blasiu, — sî este ofensiune sî pentru profesori; 3. aline'a unde se dîce, cumu cà eppulu Darabantu cá vicariu generale a introdusu studia-le filosofice sî teologice, — „de ce ora este notorietate publica, cumu cà filosofi'a incepù a se propune la a. 1772, era teologi'a la a. 1773 sî inca dein despunerea Capitulului

*) Dedicatiunea este luatu de pre una copia, ce se afla intre acte impreuna cu una versiune latina; era prefatiune de pre originariulu scrisu de man'a autoriului, carele se afla la comunicatoriulu. De aci provenu diferintiele ortografice.

**) La alegerea dein 1782 in urm'a carei Bobu s'a intaritu de episcopu alu Fagarasiului, Darabantu capetase 63 era Bobu numai 37. *Vedi acte sinodali p. 112.*

munastirei, (cà scaunulu erá vacante,) nefiendu d. Eppu dela Orade vicariu.“ *) 4. aline'a, unde se dîce, cumu cà Ilustritatea sa dela Orade a dotatu Seminariulu cu càrti teologice sî filosofice, pre candu dein ratiunile Seminariului dela 1773 e invederatu, cumu cà acele càrti ce se afla ací mai vertosu cu spesele Seminariului s'au cumparatu. — Dara nu se pote tiparí dedicautiunea, dîcu critisatorii mai in colo, nece pentru aceea, cà ea asiá este intogmita, de ar' poté dá ocasiune la animosetàti, neincredere sî scisiune dela domnulu episcopu alu Fagarasiului. De càtegorí'a acest'a se tienu: 1. aline'a unde tota natiunea romana, tota dieces'a se introduce plangundu daun'a ce sufere pentru trecerea Il. Sale la catedr'a Oràdii mari, — cá sî candu ea acumu nu ar' mai avé nece unu rádiemu, nece unu aperatoriu, ma cá sî cumu nece mai in a-ante nu ar' fi avutu pre altulu a fora de eppulu dela Orade; de unde clerului sî poporului se dà ocasiune de a prepune, cumu cà sî eppulu Bobu sî antecesorii dinsului au fostu fora de zelu sî atragere catrà cleru sî diecesa, sî consistoriulu inca este unu lucru nefolositoriu. Dein idee de aceste usioru se potu nasce animositàti sî scisiuni. 2. aline'a, unde se dîce, cumu cà eppulu dela Orade sî acumu ajuta Transilvani'a, — care lucru este injuriosu sî pentru eppulu Bobu sî pentru celu dela Orade.

Guberniului n'a tramesu eppulu altu respunsu panà la a. 1797, carele se va vedé mai diosu. (Va urmá.)

J. M. Moldovanu.

Critice.

Avemu bucuria a face cunoscutu, cà Criticele asupr'a Gramatecei nostre s'au si inceputu, si inca pre alocurea cu mare focu, chiaru si la ore-care Universitate; proba destula, cà celi ce o critica, o afla destulu de demna, pentru a o luá in consideratiune. Noue inse ne va paré si mai bene, deca Criticele, nu voru resuná numai cu voce via, ci voru fí puse si in scrisu, pentru cá se pota ajunge si panà la noi. Cà-ce la asemene casu audietur et altera pars, care e capulu lucrului la ori ce Critica si judecata. La dein contra, candu critic'a se face numai dein gura, ea sémena mai multu a cleveta, de câtu a critica literaria. Critic'a in scrisu, pote cà ne ar' folosí chiaru si noue, nu numai publicului, — noue, pentru cá se aflàmu, unde amu fostu in erore, si se ne indereptàmu, fiendu cà nu ne tienemu de celi privilegiati in parerile nostre, ci de vorb'a lui mosiu Terentiu, care dise ore-unde: „Homo sum, nihil humani a me alienum puto“; — er' publicului, pentru cà asia pote se avemu ocasiune de alu informá, deca critic'a a fostu fundata pre adeveru, oru numai pre — ciuperce.

Amu intielesu adeca, cà Italianiloru nu le prea place, cà noi si acumu amu admisu trei genure pentru numele romanesci, pre candu gramaticii loru nu voru se admita decâtu numai doua, de care ne pare forte reu; inse noi amu scrisu gramatec'a nostra dupa convictiunile proprie, er' nece de cumu dein imitatiune, seau dupa autoritati, ori voru placé celoru de alta limba convictiunile nostre, ori nu.

Italianii poteau, si eli, se admita trei genure, pentru cà limba loru, cá si a' nostra, are remasítie de neutre plurali in a, cá la latini: ossa, luogo luogora, lettora, seggiora, agora etc.*) Dein ce causa inse eli nu au volítu a admite si genulu neutru, eli voru scí, si noi nu avemu volia de a ne superá pentru ast' un'a.

Inse ori care se fia fostu acea causa, pentru noi numai ea singura nu a potutu fí de ajunsu, se negàmu neutrele in limb'a romanesca, numai de — dragulu tetei.

Noi amu dîsu in Gramatic'a nostra**), numai: „Genure inca suntu trei: barbatescu, mulierescu, si mestecatu, seau in termini technici: masculinu, femeninu si neutru.“ Si amu esplicatu, cà barbatescu si femeninu intielegemu, candu genulu nu se muta, ci remane acel'asi in plurale, cá si in singulare, — er' neutru seau mestecatu, candu in sing. e unu genu, si in plur. altulu, precumu: unu vasu masc., doua vasa femeninu.

Altu obiectu de critica, spunu, cà a fostu originea articliloru, de care amu graitu totu acolo §. 64. not. 1.)

Noi amu scrisu:

„Originea articlului e insa-si terminatiunea numeloru: in A, seau E, seau U.“ — Si cá se ne demustràmu asertulu, ne erá destulu se dîcemu: Cà articlii in limb'a romanesca se acomodeza dupa terminatiunea numeloru, une ori si forà respectu la genulu acestor'a, in câtu, de esemplu: A se pune nu numai la feminine, ci si la masculine, deca se termineza in A, precumu nu numai domna-a, ci si tata-a, Thom'a, Luc'a, si deca vrei, chiaru si Vladic-a, sluga-a.

Asemenea, le se pune numai la cele terminate in E, masculine seau neutre, — si in urma, lu numai dupa cele terminate in U; — de câtu cà procopsitii

---

*) Atanasiu Rednicu morí in 13 Maiu 1772 despunendu, cá panà la alegerea noului archipastoriu vicariu se fia Filoteu Laszlo *„din cinulu marelui Vasilie a cinstitului Capitulum dela Blasiu prepositusiu sî archimandritu toturoru munastiriloru dein Tier'a Ardealului sî Pàrtiloru ei unite, sî a Vladiciei Fagarasiului Exarchu sî Vicariusiu generalisiu“*, — cumu se scriea dinsulu.

*) Mussafia, Zur romänischen Formenlehre, pag. 356.

**) Pag. 172. Vedi si pag. 174 not. 3.

traducutori ai cartiloru baserecesci la form'a regulata: tata-nostru forà articlu, cá si tata-mieu, mama-mea etc., au infundatu unu lu intre tata, si nostru. Dar' si tata-lu nostru, se dîce numai de D. dieu, er' tata-lu mieu etc. suntu conformate totu numai dupà tata-lu nostru.

Si cu atât'a poteamu se inchidemu si noi demustratiunea: cà originea articliloru la noi e insasi terminatiunea numeloru. Q. E. D.

Dar' noi adausemu si alte probe, luate dein mai mare departare, — chiaru dein limb'a grecesca. Cà adeca, deca latinii nu au avutu articli, este semnu, cà in vechime nece limb'a grecesca nu a avutu, si intru ast'a ne amu provocatu la operele lui Homeru, cari suntu cele mai vechia producte ale literaturei grecesci, in cari articli forte raru ocurru, asia câtu in cele de antaniu 52 de versure ale Iliadei numai de 3 ori ocurre articlulu, cá articlu, ci numele, afora de trei, tote suntu pusa forà articlu.

De alta parte lucru sciutu este, cà latinii sustieneau, cumu cà limb'a latina nu e de câtu unu dialectu grecescu.

In urma inse grecii introdusera articlii in limb'a loru, si inca intru una asia mesura, in câtu eli-lu puneau nu numai la nume, ci chiaru si la verbi, si inca nu numai la infinitivi, cari se potu considerá cá nume sustantive cá si in limb'a nostra, ci si la modure-le finite, unde representau adiectivele cá si participia-le.

Parerea nostra erá si este, cà eli spre acestu scopu, cá sa faca dein verbe finite adiective cá participia, luara dein terminatiunile cele mai usitate ale numeloru silabele dein urma, si le repetîra, asia de esemplu ος, η, si ον seau ο, si incepura a dîce: Κύριος ο ς ἔρχεται, si Κυρία ά ἔρχεται etc. in locu de Κύριος ἐρχόμενος etc., care este cursulu naturale alu ideeloru si alu vorbirei, asia câtu mai antaniu ocurrea dupa nume; Κύριος ός, Κυρία ά, si erá propriu verbeloru finite, cumu amu vediutu, er' in urma estendienduse usulu articlului si la nume sustantive, inca si la cele propria, articlii se stramutara dela capetulu numelui si se pusera de in a-antea loru, dîcundu ός Κύριος, ά Κυρία etc., pentru cá se nu se repetiesca de doue ori un'a dupa alt'a: Κύριος ος, ός ἔρχεται; er' articlii originari, ce se puneau in a-antea verbeloru finite, se numira pronume relative.

Ce mirare dar', deca si românii, viendu atâtia seclii intre greci si cu greci, si luandu in senusi atâta multîme de grecu, in urma incepura a semtî si eli necesitâtea articliloru, se le lipseau dein limb'a latina, — sîi formara cá grecii: dein terminatiunile cele mai usitate ale numeloru in A, si E, si U, remanendu apoi desvoltarea mai detaliata a' loru pentru tempure-le urmatoria, cá totu de un'a si intru altele.

Noi inse, deca voru luá bene amente la cele, ce amu scrisu la loculu citatu, ne amu dechiaratu positivu numai pentru originea articliloru preste totu si in genere dela terminatiunile nominali, — er' in câtu pentru cea in specie, ne amu restrinsu la oservatiunea: cà formarea articliloru romanesci se pote cugetá in doua modure: unulu dupa terminatiunile A, E, U dein singulare, punendu unu L in a-ante de E, — seau, deca mai vrè cene-va, dein formele la, le, lu, lapedandu pre L in a-ante de A. Apoi alega-si fia-care modulu, carei mai place dein acestea, noi nu ne opunemu, dar' ceremu, si amu poté si pretende, se ne lase si noue volia libera a crede, ce ne-se pare mai adeveratu, — forà imputare.

Cu acestea finindu, una mica intrebare totu amu mai avé, catrà criticii nostri: Cà ce pote fi caus'a, ori cà e casus fortuitus, cà limbele neo-latine occidentali, cari, a fora de cea portugalica, tote formeza articlii loru cu L la inceputu, — numai atunci au inceputu asi formá articlii, candu incepura a face cunoscentia nu prea placuta cu Arabii, cari precumu se scie, seau se pote scí, inca-si formeza articlii loru cu al seau el seau il, cá si occidentalii nostri?

Nu cumu-va acesti arabi au fostu, carii au desteptatu mai antaniu pre ispani si italiani etc. sesi faca si eli articlii, — cá arabii, si sei puna cá acestia in a-antea numeloru, nu cá noi in apoi?

Pentru cà nece vorba pote sa fia, cá Arabii sesi fia luatu articlii dela Europeni, — cà-ce articlulu loru se afla si in limb'a ebraica, carea se scia, cà e mai vechia cu ceva de câtu tote limbele neo-latine dein Europ'a.

NOTITIE DIVERSE.

Dn. Jul. Bardosi Inspectoru Scolast. — ne mai tramisu pentru Museulu de aici unu numu romanu de argentu cu inscriptiunea: IMP. CAESAR TRAIAN. HADRIAN. AVG. In dosu: P. M. TR. P. COS. III. dela S. Sa Nicolau Pacurariu parochu gr. or. in Salisce Comit. Zarandului, aflatu intru unu agru alu seu la a. 1867. Pentru care donu tramitemu cea mai via multiemita DDloru tramitietori.

Erate.

— In nr. trecutu, pag. si column'a ultima, a remasu orbu loculu la fabulele Dlui, G. Sion, unde e vorba de câte pagine e opulu. Ceremu a se supleni: p. XVI si 160.

Nr. XXXV. va aparé in 25. Maiu. vechiu a. c.

Editoriu: T. CIPARIU. Imprimeri'a SAM. FILTSCH (*W. Krafft*) in Sabiniu.